

ԵՐԿՐԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՄԱՐԱՆՆԵՐԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՍԻՄՊՈԶԻՈՒՄԸ

1964 թ. Դեկտեմբեր (Հնդկաստան) կայացած երկրաբանական Միջազգային 22-րդ կոնգրեսում Խնդիր է դրվում ստեղծել երկրաբանական գիտությունների պատմության Միջազգային կոմիտե: Կոնգրեսը Սովետական Միության երկրաբանների ազգային կոմիտեին հանձնարարում է նշված կոմիտեի ստեղծման հետ կապված աշխատանքները, ղեկավարության ընտրությունը և «Մրազրի» մշակումը կատարել ՍՍՀՄ-ում: Իր հերթին Սովետական Միության երկրաբանների Ազգային կոմիտեն որոշում է այդ միջոցառումը անցկացնել Հայաստանում: Հարց է առաջանում. երկրաբանության պատմության բնագավառի գիտնականների այդ բարձրագույն ֆորումը ինչու է տեղի ունենում Հայաստանում:

Հայկական լեռնաշխարհը իր երկրաբանական կառուցվածքով համարվում է աշխարհի ամենահետաքրքիր և բարդ շրջաններից մեկը, ուր կարելի է հանդիպել երկրաբանության պատմության բոլոր դարաշրջաններում գոյացած ապարներին՝ սկսած ամենահին ու հնագույն ժամանակներից, մինչև մեր ժամանակները:

Բարդ երկրաբանական կառուցվածքով է բացատրվում նաև Հայկական լեռնաշխարհի բազմազան և հարուստ օգտակար հանածոների առկայությունը: Ինչպես հայտնի է, իր ընդերքի զանձնորով Հայաստանը մեր մոլորակի ամենահարուստ անկյուններից մեկն է, որի բնական զանձներն օգտագործվել են դեռ անհիշելի ժամանակներից: Հայկական լեռնաշխարհը մարդկության պատմության դեռ վաղ շրջաններում եղել է բարձր մշակույթի երկիր, նա եղել է բարի և բրոնզի դարի հայրենիք, հայերի նախնիների հանդիսացել են աշխարհի առաջավոր այն ցեղերից մեկը, որոնք օգտագործել են երկաթը և հիմք դրել երկաթի դարին: Գիտնականները գտնում են, որ Հայկական լեռնաշխարհը հանդիսանում է

«երկաթի դարի էպիկենտրոն»։ Հայկական լեռնաշխարհը եղել է նաև ոսկու, կապարի և այլ մետաղների արտադրության և մշակման օջախներից մեկը։

Մեր լեռնաշխարհի նյութական կուլտուրայի խորը պատմությունը և մեր նախնիների բարձր մշակույթը առիթ հանդիսացան, որ երկրաբանության պատմության Միջազգային սիմպոզիումը և առաջին Սահմանադիր ժողովը կայանա քաղաքակրթության հին օրրաններից մեկում՝ Երևանում։

1967 թ. հունիսի 6—12 Երևան քաղաքում տեղի ունեցավ կոմիտեի ստեղծման հետ կապված առաջին սահմանադիր ժողովը։ Միաժամանակ, նկատի ունենալով, որ Երևանը հանդիսանում է համաշխարհային քաղաքակրթության հնագույն օջախներից մեկը, այդ նույն ժամանակամիջոցում անցկացվեց երկրաբանության պատմության Միջազգային սիմպոզիումը։

Սահմանադիր ժողովի և Միջազգային սիմպոզիումի աշխատանքներին մասնակցում էին 15 երկրների 150 ներկայացուցիչ, որոնք ներկայացնում էին ՍՍՀՄ-ը, ԱՄՆ-ը, Անգլիան, Ֆրանսիան, Գերմանիան, ԳՖՁ-ը, Լեհաստանը, Զեխոսլովակիան, Ժապոնիան, Իսպանիան, Նոր Զելանդիան, Բելգիան, Դանիան, Շվեդիան և Հոլանդիան։

Ժողովում բացման խոսքով հանդես եկավ Երկրաբանության պատմության միջազգային կոմիտեի կողմից լիազորված պրոֆ. Ի. Ի. Գորսկին։ Ժողովի և սիմպոզիումի մասնակիցներին ջերմորեն ողջունեցին Հայկ. ՍՄՀ ԳԱ պրեզիդենտ, ակադեմիկոս Վ. Հ. Համբարձումյանը, Երկրաբանների միջազգային միության գլխավոր քարտուղար, պրոֆ. Վ. Վան-Լեկվիկը և Բնագիտության ու տեխնիկայի պատմաբանների միության սովետական ազգային կոմիտեի նախագահի տեղակալ պրոֆ. Ա. Ս. Ֆեդորովը։

Սահմանադիր ժողովը միաձայն ընդունեց աշխատանքի «Ծրագիր», որի հիմնական նպատակն էր օգնել տարբեր երկրներում երկրաբանության պատմության գծով կատարվող աշխատանքներին, նպաստել երկրի զարգացման պատմությանը նվիրված ուղղությունների զարգացմանը և միջազգային համագործակցության ճանապարհով կազմել և հրատարակել «Երկրաբանության համաշխարհային պատմության» բազմահատորյակը։

Ժողովը ընտրեց կոմիտեի նախագահություն։ Նոր ստեղծված միջազգային կազմակերպության պրեզիդենտ ընտրվեց պրոֆ. Վ. Վ. Տիխոմիրովը (ՍՍՀՄ), վիցե-պրեզիդենտներ՝ պրոֆ. Ռ. Հոյ-

կասը (Հոլանդիա), պրոֆ. Զ. Ուայտը (ԱՄՆ), պրոֆ. Բ. Ռոյլը (Հնդկաստան), որոնք համապատասխանաբար ներկայացնում են Եվրոպան, Հյուսիսային Ամերիկան և Ասիան (Հարավային Ամերիկայի տեղը մնում է թափուր)։ Կոմիտեի գլխավոր քարտուղար ընտրվեց լեհ գիտնական Կ. Մաշլանկևիչը, իսկ անդամներ՝ պրոֆ. Կորժանը (Զեխոսլովակիա), պրոֆ. Ազկոնան (Իսպանիա), պրոֆ. Ալլսը (Մեծ Բրիտանիա), պրոֆ. Վալլանսը (Ավստրալիա), պրոֆ. Կոբայասին (Ճապոնիա) և պրոֆ. Ռեզենլը (Շվեդիա)։

Սահմանադիր ժողովի նիստերը փակ էին, նրա աշխատանքներին, որպես կազմակերպիչ երկիր, Հայաստանից մասնակցում էին՝ Հայկ. ՍՍՀ ԳԱ վիցե-պրեզիդենտ Ս. Ս. Մկրտչյանը, Հայկ. ՍՍՀ բնագիտության և տեխնիկայի պատմության խորհրդի նախագահ, պրոֆ. Գ. Բ. Պետրոսյանը և Սահմանադիր ժողովի ու Միջազգային սիմպոզիումի կազմկոմիտեի գիտնական քարտուղար, դոցենտ է. Գ. Մալխասյանը։

Նորընտիր Միջազգային կոմիտեն իր անդրառնիկ նիստում որոշում ընդունեց կոմիտեի թղթակից-անդամների ընտրությունների և նրանց պարտականությունների մասին։ Երկրաբանության պատմության Միջազգային կոմիտեի առաջին թղթակից-անդամներ ընտրվեցին տարբեր երկրների 20 ներկայացուցիչ, այդ թվում ՍՍՀՄ-ից 5-ը, որոնցից է. Գ. Մալխասյանը՝ Հայաստանից։

Սիմպոզիումի աշխատանքներին զեկուցումներով հանդես եկան 11 երկրների ներկայացուցիչներ։ Զեկուցումները նվիրված էին երկրաբանության պատմության ամենատարբեր հարցերին՝ սկսած ընդհանուր տեսական հարցերից, վերջացրած առանձին երկրների երկրաբանության պատմությանը կամ նրա խոշորագույն գործիչներին նվիրված զեկուցումներով։

Ունկնդիրների մոտ մեծ հետաքրքրություն առաջ բերեց պրոֆ. Վ. Վ. Տիխոմիրովի (ՍՍՀՄ) զեկուցումը՝ նվիրված երկրաբանության պատմության կարևորագույն ֆակտորներին, նրա զարգացման տարբեր փուլերում։ Հետաքրքրությամբ լսվեցին նաև Ա. Ի. Ռավիկովիչի (ՍՍՀՄ) (Կատաստրոֆիզմ, ունիֆորմիզմ և էվոլյուցիոնիզմ), Զ. Ուայտի (ԱՄՆ) «Ամերիկայի երկրաբանության պատմությունը նրա վաղ փուլում», Ռ. Մարտենսի (ԳՖՀ) «19-րդ դարում Եվրոպայի ռելիեֆի ձևերի մաթեմատիկական հաշվարկումների մասին», Խ. Ազկոնայի (Իսպանիա) «Իսպանիայի երկրաբանությունը XVIII և XIX դարերում» զեկուցումները, ինչպես նաև Ա. Կայեի (Ֆրանսիա) և Ն. Սպելդենսի (Դանիա) զեկուցումները՝ նվիրված

հնագիտական պեղումների ժամանակ քարի դերի նշանակություն մասին և այլն: Հայ հասարակության մեջ հետաքրքրություն առաջացրեց լեհ գիտնական Ս. Չարնեցկու զեկուցումը՝ նվիրված հայականավոր գիտնական, Կրակովի համալսարանի հանքաբանության ամբիոնի հիմնադիր, պրոֆ. Յան Յաշկևիչի (Հակոբ Հակոբյան) կյանքին և գործունեությանը:

Հայ գիտնականները գիտական այդ մեծ ֆորումին ներկայացրել էին զեկուցումներ՝ նվիրված Հայաստանի օգտակար հանածոների օգտագործման պատմությանը հնից մինչև միջին դարերը և երկրաբանական մտքի զարգացման պատմությանը՝ սկսած Անանիա Շիրակացուց (VII դար) մինչև մեր օրերը:

Ս. Ս. Մկրտչյանը, Կ. Ն. Պաֆֆենհոլցը և է. Գ. Մալխասյանը իրենց համատեղ զեկուցման մեջ հանգամանորեն կանգ առան Հայաստանում երկրաբանության զարգացման հիմնական փուլերի վրա: Հետաքրքրությամբ լսվեցին Ա. Գ. Աբրահամյանի և Գ. Բ. Պետրոսյանի զեկուցումը, նվիրված Անանիա Շիրակացու՝ երկրագնդի ձևի և կառուցվածքի մասին հայացքներին, Ա. Տ. Ասլանյանի և Ս. Ա. Սարգսյանի՝ «Քարի մշակույթը Հայաստանում անտրոպոգենի ժամանակ», Բ. Ն. Առաքելյանի՝ «Քարի նշանակությունը հին և միջին դարերի Հայաստանի տնտեսությունում», Կ. Հ. Մկրտչյանի և է. Վ. Խանզադյանի՝ «Հին դարերում Հայաստանի լեռնային գործը» և այլ զեկուցումները: Բուռն հետաքրքրություն առաջացրեց Ս. Տ. Տիգրանյանի զեկուցումը՝ նվիրված հայ երկրաբան Լ. Սպենդիարովի անունը կրող միակ բարձր մրցանակի մասին, որը շնորհվում է յուրաքանչյուր կոնգրեսի ժամանակ, այն երկրի լավագույն երկրաբանին, որտեղ տեղի է ունենում կոնգրեսը:

Հին և միջին դարերում հայ գիտական մտքին նվիրված հետաքրքիր զեկուցումներով հանդես եկան նաև Ս. Տ. Երեմյանը, Ա. Ա. Ասլանյանը և Ա. Բ. Բաղդասարյանը:

Պետք է նշել, որ հայ գիտնականների բոլոր զեկուցումները մեծ հետաքրքրություն առաջացրին սովետական և արտասահմանյան գիտնականների մոտ:

Սիմպոզիումի աշխատանքներին մասնակցում էին պատմաբաններ, հնագետներ, փիլիսոփաներ, աշխարհագետներ, մետաղագործներ և այլ մասնագիտությունների տեր մարդիկ:

Սահմանադիր ժողովի և սիմպոզիումի աշխատանքների ալարտվելուց հետո, նրա մասնակիցները 4 օր ծանոթացան Հայաստանի պատմական և տեսարժան վայրերին, եղան Մեծամորում,

Լճաշենում, Էջմիածնում, Զվարթնոցում, Գառնիում, Գեղարդում,
Սևանում, Բյուրականի աստղադիտարանում և այլուր։ Այցելեցին
մայրաքաղաքի մի շարք գիտական և պատմա-հասարակական
օջախներ։

Երևանյան սիմպոզիումը նոր էջ կբացի երկրի նյութական
մշակույթի զարգացման պատմության մեջ¹։

1 Երկրաբանության պատմության հաջորդ միջազգային սիմպոզիումը տեղի
ունեցավ 1970 թ. ԳԴՀ Ֆրեյբերգ քաղաքում։ Այն նվիրված էր հանքային զործի և
հանքավայրերի զարգացման պատմությանը։